

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Петра Могили

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Перший проректор

Н.М. Іщенко

2018р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

« ЕТИКА І ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ »

підготовки бакалаврів

галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

професійної кваліфікації «Фармацевт»

Миколаїв 2018

Робоча програма з « Етика і деонтологія у фармації » для студентів за напрямом підготовки 226 «Фармація, промислова фармація» затверджена на засіданні кафедри «Медичної біології та хімії, біохімії, фізіології та мікробіології».

Укладач: Оглобліна М.В., доцент, к.фарм.н.

Протокол від. "13" лютого 2018 року № 7

Завідувач кафедри

д.мед.н. Авраменко А.О.

Схвалено науково-методичною радою медичного інституту, протокол від "22" лютого 2018 року № 5

Голова

д.біол.н. Козій М.С.

Робочу програму погоджено:

- директор інституту Грищенко Г.В.

- начальник навчально-методичного відділу Потай І.Ю.

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	Нормативна	
Змістових модулів – 2	Спеціальність 226 «Фармація, промислова фармація»	Рік підготовки:	1
		Семестр: - 1	- 1
Загальна кількість годин – 90	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції: - 10	- 2
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –2		Семінарські заняття: - 30	- 8
самостійної роботи студента -3		Самостійна робота: - 50	- 80
		Вид контролю:	залік

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи для денної форми навчання становить: 0,6

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “**ЕТИКА І ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ**” складена відповідно до Стандарту вищої освіти України, освітньої програми: бакалавр фармації, галузі знань 22 «Охорона Здоров'я», спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», професійної кваліфікації: фармацевт.

Опис навчальної дисципліни

Навчальна програма забезпечує: відповідність змісту галузевих стандартів вищої освіти, через безпосередній зв'язок змісту дисципліни з цілями вищої освіти (уміннями та здатностями фахівця, що визначені в ОКХ); також ліцензійним і акредитаційним умовам та вимогам; відповідність «Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»; можливість використання дисциплінарних компетенцій як інформаційної бази для формування засобів оцінки фармацевтичних та медикобіологічних досліджень; однозначність критеріїв оцінювання навчальних досягнень.

Навчальна програма дисципліни за своїм змістом є документом, що визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, що виключає дублювання навчального матеріалу при вивченні спільних для різних курсів проблем, необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання знань студентів.

Згідно навчального плану дисципліна “**Етика і деонтологія у фармації**” вивчається на першому році навчання. Програма приведена у відповідність до наказу МОН України №47 від 26.01.2015 “Про особливості формування навчальних планів” і структурована на 2 змістові модулі.

Організація навчального процесу здійснюється за кредитно-трансферною системою відповідно до вимог Болонського процесу.

Навчальна дисципліна «Етика і деонтологія у фармації» має на меті виховання морально-етичних цінностей: чесність, милосердя, совісність, готовність допомогти людині, відповідальність за доручену справу і таке ін. Знайомить студентів з етичними, біоетичними та деонтологічними принципами і нормами, які сприяють належному виконанню професійних обов'язків впродовж практичної діяльності фахівців в галузі фармації.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є етичні, біоетичні та деонтологічні аспекти та норми професійної поведінки фармацевтичних працівників.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Етика і деонтологія у фармації» має тісний зв'язок з такими дисциплінами як менеджмент та маркетинг у фармації, фармакологія, фармакоекономіка, організація та економіка фармації, фармацевтичне законодавство.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Етика і деонтологія у фармації» є формування системи знань з моралі, фармацевтичної етики, біоетики та фармацевтичної деонтології для подальшого належного виконання професійних обов'язків фахівцями фармації

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Етика і деонтологія у фармації» є засвоєння сутності основних понять моралі, фармацевтичної етики, біоетики та фармацевтичної деонтології, набуття вмінь з використання базових інструментів успішного спілкування та взаємодії, вирішення моральних та комунікативних проблем, пов'язаних з практичною діяльністю фармацевтичного працівника

1.3 Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту дисципліна забезпечує набуття студентами **компетентностей:**

- **інтегральна:**
  - здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук;
  - інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації;
  - ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефахової аудиторії
- **загальні:**
  - Здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.
  - Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
  - Прагнення до збереження навколишнього середовища.
  - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і бути сучасно навченим.
  - Дух підприємництва, здатність виявляти ініціативу.

- Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.
- Здатність до адаптації та дії у новій ситуації.
- Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій
- Здатність до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.
- **спеціальні (фахові, предметні):**
  - Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.
  - Здатність розробляти, впроваджувати та застосовувати підходи менеджменту у професійній діяльності аптечних, оптово-посередницьких, виробничих підприємств та інших фармацевтичних організацій відповідно до принципів Належної практики фармацевтичної освіти та Глобальної рамки FIP.
  - Здатність проводити аналіз соціально-економічних процесів у фармації, форм, методів і функцій системи фармацевтичного забезпечення населення та її складових у світовій практиці, показників потреби, ефективності та доступності фармацевтичної допомоги в умовах медичного страхування та реімбурсації вартості лікарських засобів.
  - Здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також суб'єктивні ознаки та об'єктивні клінічні, лабораторні та інструментальні критерії обстеження хворого.
  - Здатність здійснювати консультивання та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
Інтегральна компетентність				
Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедичних та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньою або обмеженою інформацією; ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та не фахової аудиторії.				
Загальні компетентності				
КЗ 1. Здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.	Знати свої соціальні та громадські права та обов'язки	Формувати свою громадянську свідомість, вміти діяти відповідно до неї	Здатність донести свою громадську та соціальну позицію.	Нести відповідальність за свою громадянську позицію та діяльність
КЗ 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	Знати методи реалізації знань у вирішенні практичних питань.	Вміти використовувати фахові знання для вирішення практичних ситуацій.	Встановлювати зв'язки із суб'єктами практичної діяльності.	Нести відповідальність за своєчасність прийнятих рішень.
КЗ 3. Прагнення до збереження навколишнього середовища.	Знати проблеми збереження навколишнього середовища, вимоги санітарно-гігієнічного режиму та умов охорони праці.	Вміти формувати вимоги щодо збереження навколишнього середовища, дотримання санітарно-гігієнічного режиму та умов охорони праці; трактувати вимоги законодавчих і нормативних актів про охорону праці; робити висновки про наявність шкідливих факторів впливу під час виконання професійних обов'язків; забезпечувати охорону праці фармацевтичного персоналу.	Розробляти заходи щодо збереження та охорони навколишнього середовища.	Нести відповідальність щодо виконання заходів збереження навколишнього середовища в рамках своєї компетенції.
КЗ 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність вчитися і бути сучасно навченим.	Знати сучасні тенденції розвитку галузі та аналізувати їх	Вміти проводити аналіз професійної інформації, приймати обґрунтовані рішення, набувати сучасні знання	Встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей.	Нести відповідальність за своєчасне набуття сучасних знань.
КЗ 5. Дух підприємництва, здатність виявляти ініціативу.	Знати закони та тенденції сучасного економічного розвитку	Вміти застосовувати знання для сучасного розвитку підприємства	Взаємодіяти з відповідними структурами у розв'язанні соціальних проблем	Нести відповідальність за цілі діяльності
КЗ 6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.	Знати структуру та особливості професійної діяльності.	Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань.	Формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності.	Нести відповідальність за професійний розвиток з високим рівнем автономності.
КЗ 7. Здатність до адаптації та дії у новій ситуації.	Знати елементи виробничої та соціальної адаптації; фактори успішної адаптації до нового середовища	Вміти формувати ефективну стратегію особистісної адаптації до нових умов.	Взаємодіяти з широким колом осіб (колеги, керівництво, фахівці з інших галузей) при виникненні нових ситуацій з елементами непередбачуваності	Нести відповідальність за прийняття рішень
КЗ 10. Здатність до вибору стратегії спілкування, здатність працювати в команді.	Знати тактики та стратегії спілкування, закони та способи комунікативної поведінки.	Вміти обирати способи та стратегії спілкування для забезпечення ефективної командної роботи	Використовувати стратегії спілкування та навички міжособистісної взаємодії	Нести відповідальність за вибір та тактику способу комунікації
КЗ 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість	Знати методи оцінювання показників якості діяльності.	Вміти забезпечувати якісне виконання професійної роботи.	Встановлювати зв'язки для забезпечення якісного	Нести відповідальність за якісне виконання робіт.

виконуваних робіт.	Спеціальні (фахові) компетентності			виконання робіт.
КФ 1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових, законодавчих актів України та рекомендацій належних фармацевтичних практик.	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • основи системи права і фармацевтичного законодавства; • основні механізми державного регулювання фармацевтичної діяльності; • принципи організації надання фармацевтичної допомоги населенню; • основні принципи організації фармацевтичного забезпечення населення; • правові та етичні норми фармацевтичної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> • користуватись нормативно-правовими актами, що регламентують фармацевтичну діяльність в Україні та за кордоном; • відстежувати та визначати зміни і доповнення у вітчизняному фармацевтичному законодавстві; • формувати відносини з хворими та лікарями з метою виконання етичних критеріїв ВООЗ та принципів належної аптечної практики щодо просування лікарських засобів на ринку, мінімізації зловживання та невірної використання лікарських засобів. 	Формувати висновки та фахово застосовувати закони та нормативні документи	Нести відповідальність за якісне та своєчасне використання нормативних документів у професійній діяльності
КФ 9. Здатність розробляти, впроваджувати та застосовувати підходи менеджменту у професійній діяльності аптечних, оптово-посередницьких, виробничих підприємств та інших фармацевтичних організацій відповідно до принципів Глобальної рамки ГІР.	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • управління трудовими ресурсами; • соціальна відповідальність організації; • етично-правові норми фармацевтичної діяльності; • основи трудового права 	<ul style="list-style-type: none"> • обґрунтовувати план організаційно-методичних та виробничих заходів, спрямованих на координацію програми діяльності, вирішення фінансових та соціальних питань, установа напрямків використання прибутку; • здійснювати адекватний підбір кадрів з урахуванням їх професійної підготовки, ділових та особистих якостей, визначати функціонально-посадові обов'язки 	Використовувати основні положення менеджменту в роботі фармацевтичних організацій	Нести відповідальність за організацію системи управління
КФ 11. Здатність проводити аналіз соціально-економічних процесів у фармації, форм, методів і функцій системи фармацевтичного забезпечення населення та її складових у світовій практиці, показників потреби, ефективності та доступності фармацевтичної допомоги в умовах медичного страхування та реімбурсації вартості лікарських засобів.	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • організаційну структуру системи фармацевтичного забезпечення в Україні, її цілі, завдання та функції; • основні механізми забезпечення доступності фармацевтичної допомоги населенню; • сучасні принципи світової практики з надання фармацевтичної допомоги соціально-вразливим групам населення: дітям, жінкам, особам похилого віку, хворим на важкі та орфанні захворювання; • правові та етичні норми взаємодії суб'єктів системи фармацевтичного забезпечення; • основні принци- 	<ul style="list-style-type: none"> • проводити соціологічні та психологічні дослідження стану фармацевтичного забезпечення населення та ступеня її ефективності; 	Аналізувати показники ефективності та доступності фармацевтичної допомоги. Формулювати висновки щодо впливу соціально-економічних чинників на здоров'я населення	Нести відповідальність за забезпечення якісної фармацевтичної допомоги на рівні суб'єкта господарювання

	<p>пи соціального менеджменту й маркетингу;</p> <ul style="list-style-type: none"> • основи соціального партнерства та соціальної відповідальності у фармації; • психологічні аспекти надання фармацевтичної допомоги хворим 			
<p>КФ 17. Здатність здійснювати моніторинг ефективності та безпеки застосування населенням лікарських засобів згідно даних щодо їх клініко-фармацевтичних характеристик, а також суб'єктивних ознак та об'єктивних клінічних, лабораторних та інструментальних критеріїв обстеження хворого.</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • принципи роботи системи фармаконагляду та реєстрації даних про побічну реакцію та/або відсутність ефективності лікарського засобу при його медичному застосуванні. 	<ul style="list-style-type: none"> • збирати, розпізнавати та ідентифікувати з різних джерел, аналізувати та інтерпретувати інформацію про побічну реакцію та/або відсутність ефективності лікарського засобу 	<p>Формувати висновки на підставі аналізу інформації щодо побічної дії ліків</p>	<p>Нести відповідальність за аналіз інформації про ефективність та безпечність лікарських засобів</p>
<p>КФ 20. Здатність здійснювати консультування та фармацевтичну опіку під час вибору та відпуску безрецептурного лікарського засобу шляхом оцінки співвідношення ризик/користь, сумісності, показань та протипоказань керуючись даними про стан здоров'я конкретного хворого із врахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних особливостей лікарського засобу.</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • нормативні документи, що регламентують відпуск безрецептурних препаратів; • деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор-хворий. 	<ul style="list-style-type: none"> • надавати консультації з питань використання нових лікарських форм; • надавати консультації з питань раціонального використання безрецептурних лікарських засобів різних фармакотерапевтичних груп (прояви клінічної дії, спосіб і час приймання, взаємодія з їжею та ін.); • надавати інформацію про режим, терміни та вимоги до зберігання лікарських засобів різних лікарських форм в домашніх умовах відповідно до списку 4, використовуючи знання хімічних, фізико-хімічних, властивостей; • надавати інформацію про сумісність, показання та протипоказання застосування лікарських засобів враховуючи їх біофармацевтичні, фармакокінетичні та фармакодинамічні властивості. 	<p>Надавати консультативну допомогу та здійснювати фармацевтичну опіку при відпуску безрецептурного лікарського засобу.</p>	<p>Нести відповідальність за здійснення фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних лікарських засобів</p>

Результати навчання:

Інтегративні кінцеві програмні результати навчання, формуванню яких сприяє навчальна дисципліна.

Здатність розв'язувати типові та складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній фармацевтичній діяльності із застосуванням положень, теорій та методів фундаментальних, хімічних, технологічних, біомедицини та соціально-економічних наук; інтегрувати знання та вирішувати складні питання, формулювати судження за недостатньої або обмеженої інформації; ясно і недвозначно доносити свої висновки та знання, розумно їх обґрунтовуючи, до фахової та нефахової аудиторії.

Результати навчання для дисципліни.

Студент повинен знати:

- історичні аспекти розвитку вчення про етику;
- становлення фармацевтичної етики, біоетики, деонтології;
- принципи етичних взаємовідносин лікар – хворий – провізор, провізор – колеги, провізор - медичний представник, провізор – працівники оптових фірм, провізор – представники контролюючих органів;
- вимоги ВООЗ до сучасних провізорів;
- основні положення Належної аптечної практики;
- основні положення Етичного кодексу фармацевтичних працівників України;
- стандарти обслуговування відвідувачів (алгоритм спілкування провізора із відвідувачем аптеки);
- основи професійних комунікацій;
- особливості поведінки людини від типу нервової систем та диференційований підхід до відвідувачів аптек;
- складові іміджу аптечного закладу;
- про вплив мотиваційних факторів на діяльність провізорів;
- про необхідність втілення біоетики в сучасну фармацію та медицини, про зростання ролі біоетики в сучасному суспільстві, медицині та фармації;
- про етичні критерії ВООЗ з просування ЛЗ на ринок, їх мету, сферу використання;
- Правила належної промоції фармацевтичними компаніями лікарських засобів професіоналам охорони здоров'я;
- про діяльність медичних працівників як інформаційної ланки між виробниками ЛЗ, фірмами-постачальниками ЛЗ і аптечною мережею та лікарями;
- сутність поняття «управлінська етика», вплив її на ефективну роботу аптечних та фармацевтичних закладів;
- адаптація нових працівників як показник позитивного морально-психологічного клімату;
- про права та відповідальність фармацевтичних працівників;
- приклади (події, що трапляються в практичній діяльності) належного та неналежного виконання професійних обов'язків фармацевтичними працівниками.

Вміти:

- визначати місце фармацевтичної етики, біоетики в системі знань про мораль;
- формулювати власну думку щодо сучасних досягнень науки та практики медицини – розшифровка генома людини, клонування організмів, генна та клітинна терапія, використання генно-модифікованих продуктів і таке ін. з точки зору етичних аспектів;
- аналізувати взаємовідносини лікар-хворий-провізор з точки зору етичних та біотичних принципів;
- характеризувати мовну та психологічну культуру ділового спілкування;
- використовувати інструменти професійних комунікацій;
- інтерпретувати вимоги ВООЗ до сучасного провізора;
- трактувати основні положення Етичного кодексу фармацевтичних працівників України та інших країн;
- виконувати алгоритми спілкування провізора із відвідувачами аптеки;
- визначати професійність провізора в наведених прикладах-діалогах із пацієнтами;
- інтерпретувати вимоги Належної аптечної практики (GPP);
- аналізувати фактори сьогодення, що негативно впливають на діяльність аптек (за матеріалами ВООЗ);
- характеризувати біоетичні аспекти клінічних випробувань ЛЗ;
- проводити ретроспективний огляд розвитку біоетики;
- аналізувати ситуаційні завдання з питань біоетики;
- пояснювати етичні критерії ВООЗ з просування ЛЗ на ринок, визначати їх мету та сферу використання;
- виконувати рекомендації з Належної промоції фармацевтичними компаніями лікарських засобів професіоналам охорони здоров'я;
- аналізувати особливості реклами ЛЗ та ВМП серед працівників системи охорони здоров'я та населення;
- пояснювати роль симпозіумів та наукових нарад як способу просування ЛЗ;
- пояснювати роль етики бізнесу на сучасному етапі розвитку суспільства;
- визначати фактори, які впливають на морально-психологічний клімат в організації;
- вирізняти належне та неналежне виконання професійних обов'язків фармацевтичними працівниками;
- розробляти орієнтований перелік рис професійності та навичок фармацевтичного працівника для належного виконання професійних обов'язків;
- пояснювати види відповідальності фармацевтичного працівника.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **90** години **3** кредити ЄКТС.

Програма структурована у модулі:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Етичні, біоетичні та деонтологічні аспекти – складові моральності фармацевтичних працівників

Тема 1. Професійна етика фармацевтичних працівників

Мораль, її функції. Виховання морально-етичних цінностей: чесність, милосердя, совісність, відповідальність за доручену справу і таке ін.

Історичний шлях становлення етики, фармацевтичної етики. Деонтологія. Становлення фармацевтичної деонтології. Досвід минулого з медицини та фармації в підготовці фармацевтичних працівників. Клятва Гіппократа. Концепція Альберта Швейцера «благоговіння перед життям». Біоетика в фармації.

Тема 2. Професійна моральність фармацевтичних працівників

Випадки деетизації та дегуманізації в сучасній медицині та фармації. ВООЗ про підготовку та вимоги до сучасних провізорів (фармацевтів). Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. Належна фармацевтична практика. Поняття про лікарський засіб (ЛЗ), оригінальний та генеричний ЛЗ.

Проблемні питання сьогодення в фармації: комерційний характер роботи аптечних закладів і соціальна їх функція, надходження на фармацевтичний ринок неякісних та фальсифікованих лікарських засобів, участь бізнесменів в діяльності аптечних та фармацевтичних закладів, тощо.

Тема 3. Основи професійних комунікацій

Вміння спілкуватися з людьми – шлях до успіху. Мовні та психологічні ключі визначення типу людини. Диференційований підхід до споживачів. Спілкування з конфліктною людиною. Стандарти обслуговування (алгоритм спілкування провізорів/фармацевтів із покупцем в аптеці). Контроль якості обслуговування споживачів аптеки: внутрішні інспекції та метод MYSTERY SHOPPING (таємничий покупець). Належна фармацевтична опіка. Протоколи провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів.

Союз або тріада: лікар – хворий – провізор/фармацевт. Взаємовідносини провізора/фармацевта та лікаря. Взаємовідносини провізорів у колективі. Взаємовідносини провізорів/фармацевтів з медичними представниками.

Тема 4. Морально-психологічний клімат в колективі

Система цінностей, правила, психологічний клімат. Етичні кодекси. Корпоративна культура аптечних\фармацевтичних закладів. Складові корпоративної культури. Імідж аптечного закладу. Лояльність або залученість колективу. Види корпоративних культур. Моніторинг корпоративної культури.

Тема 5. Стимулювання роботи фармацевтичних працівників

Життєві цінності та пріоритети фармацевтичних працівників. Ієрархія потреб провізора (фармацевта). Роль мотивації в діяльності провізора (фармацевта). Форми стимулювання праці. Методи мотивації: економічний метод, нові завдання: «збагачення роботи», залучення до керівництва. Демотивуючі фактори, які заважають роботі аптек. Стрес. Емоційна виснаженість. Причини незадоволеності від роботи та шляхи їх усунення.

Тема 6. Біоетика як сучасний напрямок медицини та фармації

Історія становлення біоетики. Правила і принципи біоетики. Біоетичні аспекти клінічних випробувань нових ЛЗ. Захист прав пацієнтів при проведенні

клінічних випробувань нових та генеричних ЛЗ. Роль Етичних комітетів. Концепція «3R» Расела та Берча.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Етичні, біоетичні та деонтологічні основи взаємодії суб'єктів на фармацевтичному ринку

Тема 7. Етичні та біоетичні принципи просування лікарських засобів на фармацевтичний ринок

Неетичні дії суб'єктів ринку. Критерії ВООЗ з просування ЛЗ на ринок. Мета критеріїв, сфера їх використання. Правила належної промоції фармацевтичними компаніями лікарських засобів професіоналам охорони здоров'я. Рекламування ЛЗ серед лікарів та населення. Робота медичних представників. Симпозіуми та наукові наради як спосіб просування ЛЗ. Вимоги до інформації в інструкціях з медичного призначення ЛЗ. Упаковка та маркування. Постмаркетингові дослідження. Самостійне лікування безрецептурними ЛЗ.

Тема 8. Етичні аспекти керівництва трудовими колективами в аптечних/фармацевтичних організаціях

Управлінська етика: визначення, сутність. Основні ознаки колективу. Обмеження, які заважають роботі колектива. Вимірювання ступеня зрілості колективу за В.Зигертом та Л. Ланг. Формування етичних норм і культури підприємництва в організаціях. Етичні кодекси робітників і службовців. Етичні відносини в колективі Загальні принципи спілкування керівника із підлеглими. Етичні аспекти адаптації нових працівників та молодих фахівців. Оцінка персоналу. Навчання персоналу.

Тема 9. Бізнес-етика

Соціальна відповідальність бізнесу: «за» і «проти». Труднощі та перспективи фармацевтичної індустрії. Порушення принципів етики при просуванні ЛЗ на ринок.

Етика ділових відносин. Мовна та психологічна культура ділового спілкування. Невербальні засоби в діловій мовній практиці. Особливості ведення бізнесу в інших країнах.

Тема 10. Права та відповідальність фармацевтичного працівника

Права та обов'язки провізора (фармацевта). Соціальний захист фармацевтичного працівника. Належне виконання професійних обов'язків. Неналежне виконання професійних обов'язків. Правопорушення і відповідальність. Види відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, моральна, адміністративна та кримінальна.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
лек		прак т.	сем.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1. Етика і деонтологія у фармації						
Змістовий модуль 1. Етичні, біоетичні та деонтологічні аспекти – складові моральності фармацевтичних працівників						
Тема 1. Професійна етика фармацевтичних працівників	8	1	-	2	-	5
Тема 2. Професійна моральність фармацевтичних працівників	10	1	-	4	-	5
Тема 3. Основи професійних комунікацій	10	1	-	4	-	5
Тема 4. Морально-психологічний клімат в колективі	8	1	-	2	-	5
Тема 5. Стимулювання роботи фармацевтичних працівників	8	1	-	2	-	5
Тема 6. Біоетика як сучасний напрямок медицини та фармації	10	1	-	4	-	5
Разом за змістовим модулем 1	54	6	-	18	-	30
Змістовий модуль 2. Етичні, біоетичні та деонтологічні основи взаємодії суб'єктів на фармацевтичному ринку						
Тема 7. Етичні та біоетичні принципи просування лікарських засобів на фармацевтичний ринок	8	1	-	2	-	5
Тема 8. Етичні аспекти керівництва трудовими колективами в аптечних/фармацевтичних організаціях	8	1	-	2	-	5
Тема 9. Бізнес-етика	8	1	-	2	-	5
Тема 10. Права та відповідальність фармацевтичного	10	1	-	4	-	5

працівника						
Разом за змістовим модулем 2	34	4	-	10	-	20
ПМК	2	-	-	2	-	-
Усього годин	90	10	-	30	-	50

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етичні принципи взаємовідносин суб'єктів фармації.	2
2	Формування медичного колективу та його вплив на виховання особистості. Взаємовідносини працівників фармацевтичної галузі.	2
3	Професійне спілкування фармацевтичних фахівців. Етика і культура спілкування фахівців фармацевтичної галузі.	2
4	Біоетика як сучасний напрямок медицини та фармації. Етичні та біоетичні принципи просування лікарських засобів на фармацевтичний ринок	2
5	Бізнес-етика. Етичні аспекти керівництва трудовими колективами в аптечних/-фармацевтичних організаціях	2
Усього		10

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Професійна етика фармацевтичних працівників	2
2	Професійна моральність фармацевтичних працівників	4
3	Основи професійних комунікацій	4
4	Морально-психологічний клімат в колективі	2
5	Стимулювання роботи фармацевтичних працівників	2
6	Біоетика як сучасний напрямок медицини та фармації Контроль засвоєння ЗМ-1	4
7	Етичні та біоетичні принципи просування лікарських засобів на фармацевтичний ринок	2
8	Етичні аспекти керівництва трудовими колективами в аптечних/-фармацевтичних організаціях	2
9	Бізнес-етика	4
10	Права та відповідальність фармацевтичного працівника Контроль засвоєння ЗМ-2	4
Усього		30

6. Теми практичних занять

Не передбачено навчальним планом

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено навчальним планом

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Професійна етика фармацевтичних працівників	5
2	Професійна моральність фармацевтичних працівників	5
3	Основи професійних комунікацій	5
4	Морально-психологічний клімат в колективі	5
5	Стимулювання роботи фармацевтичних працівників	5
6	Біоетика як сучасний напрямок медицини та фармації	5
7	Етичні та біоетичні принципи просування лікарських засобів на фармацевтичний ринок	5
8	Етичні аспекти керівництва трудовими колективами в аптечних/-фармацевтичних організаціях	5
9	Бізнес-етика	5
10	Права та відповідальність фармацевтичного працівника	5
	Усього	50

9. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним планом

10. Завдання для самостійної роботи

Підготовка рефератів, доповідей, презентації.

11. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, проблемний виклад, частково-пошуковий, наочний – ілюстрації, презентації, аналітичний метод та ін.

Поточний контроль здійснюється на основі контролю теоретичних знань, навичок і вмінь.

Форми поточного контролю:

1. Усне опитування (фронтальне, індивідуальне, комбіноване).
2. Практична перевірка сформованих професійних вмінь.
3. Тестовий контроль (відкриті та закриті тестові завдання).

Самостійна робота студента оцінюється на практичних заняттях і є складовою підсумкової оцінки студента.

12. Форма підсумкового контролю успішності навчання.

Формою підсумкового контролю знань є залік. Підсумковий контроль засвоєння навчальної дисципліни здійснюється по її завершенні на останньому занятті із дисципліни.

13. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти

Контроль успішності на кожному практичному занятті здійснюється у вигляді контролю вихідного і кінцевого рівня знань.

Контроль вихідного рівня знань.

Контроль вихідного рівня знань відображає результат засвоєння студентами матеріалу на забезпечуючих кафедрах і курсах, а також самостійної поза аудиторної підготовки студентів до відповідної теми заняття.

Контроль вихідного рівня знань здійснюється у вигляді усного опитування (див. методичні матеріали до практичного заняття), замальовки схем (див. список рекомендованих для зарисовки схем) і заповнення клішованих малюнків (див. зразки клішованих малюнків). Тривалість контролю вихідного рівня знань 20-25 хвилин.

Засоби діагностики успішності навчання:

У процесі навчання студентів використовуються такі методи контролю: методи усного контролю, методи письмового контролю, методи практичного контролю, дидактичні тести, спостереження, методи графічного контролю, методи програмованого і лабораторного контролю. Відповідно до вимог регламенту навчального процесу для успішного засвоєння знань студентами та об'єктивного їх оцінювання здійснюється:

- систематичний поточний контроль знань під час практичних занять у формі вибіркового усного опитування та тестових завдань, підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійних завдань.

- модульний контроль у формі стандартизованого опитування за теоретичними питаннями, написання студентами поточних письмових тестових завдань, практичних завдань за змістовними модулями ;

- оцінювання рівня виконання індивідуальної роботи на основі перевірки роботи (змістовність і конкретність, достатня повнота викладення питання; завершеність викладення кожної думки, відсутність повторів; економічна грамотність; правильність оформлення роботи) та її захисту.

Поточне тестування та самостійна робота										Залік	Сума Балів	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			Всього
12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	120	80	200

T1, T2 ... T10 – змістовні теми.

Оцінювання поточної навчальної діяльності

Загальна оцінка навчальної діяльності студента на кожному занятті є комплексною і проставляється викладачем на заключному етапі заняття до “Журналу обліку відвідувань та успішності студентів”, старостою – до “Відомості обліку успішності і відвідування занять студентами” у вигляді оцінок за традиційною чотирибальною шкалою: “5”, “4”, “3”, “2” та у балах.

Традиційна оцінка	Конвертація у бали
“5”	19
“4”	15
“3”	12
“2”	0

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою для заліку
від 120 до 200 балів	“зараховано”
менше 120 балів	“не зараховано” з можливістю повторного складання
менше 120 балів після 1 складання та 2 перескладань	“не зараховано” з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Максимальна кількість балів (200 балів), яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “5” – 19 балів, на кількість тем навчальних занять та додавання балів за виконання індивідуальних завдань (10 балів). Максимальна кількість балів за поточну навчальну діяльність студента – 200. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент при вивченні дисципліни, вираховується шляхом множення кількості балів, що відповідають оцінці “3” – 12 балів, на кількість тем у модулі (10). Отримання мінімальної кількості балів за модуль (120 балів) є обов’язковою умовою для виставлення оцінки «зараховано». Мінімальна кількість балів за поточну навчальну діяльність студента – 120.

На останньому тематичному навчальному занятті з дисципліни після закінчення вивчення теми заняття, викладач навчальної групи оголошує суму балів, яку кожен студент групи набрав за результатами поточного контролю. Студент отримує оцінку “зараховано”, якщо він не має пропусків навчальних занять і набрав кількість балів не меншу, ніж мінімальну; оцінку “не зараховано” – якщо студент має невідпрацьовані пропуски практичних занять чи лекцій, або сумарна кількість балів за поточний контроль менша, ніж мінімальна.

Студенти, які отримали оцінку “не зараховано”, після відпрацювань пропущених занять в обов’язковому порядку складають основні (базові) питання (усно або письмово) з навчальної дисципліни під час індивідуально-консультативної роботи викладача відповідної академічної (семестрової) групи. Повторне складання заліку дозволяється не більше 2-х разів і здійснюється за направленням деканату.

14. Оцінювання знань студентів проводиться за національною шкалою та шкалою ECTS таким чином:

Всього оцінок	Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
			екзамен	залік
	180 - 200	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)	зараховано
	160 - 179	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)	
	150 - 159	C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)	
	130 - 149	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)	
	120 - 129	E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)	
	70 - 119	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)	
	1 - 69	F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	не зараховано

15. Методичне забезпечення:

1. Опорний конспект лекцій.
2. Методичні матеріали комп'ютерних презентацій лекцій.
3. Навчальний посібник.
4. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи студентів.
5. Завдання для поточного та підсумкового контролю.
6. База тестових завдань.
7. Завдання для самостійної роботи студентів.
8. Завдання до комплексної контрольної роботи.
9. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів, що розміщені на сайті Центру дистанційних технологій навчання НФаУ.

**16. Рекомендована література
Основна (базова)**

1. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. - Х: НФаУ: Золоті сторінки, 2010. – 16 с.

2. Мнушко З. М. Менеджмент та маркетингу у фармації. Ч. II. Маркетинг у фармації : підручн. для студ. ВНЗ. – 2-ге вид., доп. та перероб. / З. М. Мнушко, Н. М. Діхтярєва ; за ред. З. М. Мнушко. – Х. : НФаУ : Золоті сторінки – 2010. – 512 с.

3. Мнушко З. М. Менеджмент та маркетингу у фармації: ч. I. Менеджмент у фармації: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / З.М. Мнушко, Н.М. Діхтярєва; за ред. З.М. Мнушко. – 2-ге вид. — Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки. – 2009. – 448 с.

4. Толочко, В. М. Етика фармацевтичної діяльності : метод. рек. для підготовки та проведення практ. занять з курсу «Управління та економіка фармації» в системі післядипломної освіти спеціалістів фармації ПК «Фармація» МОЗ і АМН України / В. М. Толочко, Ю. П. Медведєва. – Х. : Вид-во НФаУ. – 2010. – 28 с.

5. Фармацевтическая этика и деонтология : тексты лекций / З. Н. Мнушко, Н. М. Дихтярева, Н. В. Чернобровая, С. В. Хименко. – Х. : НФаУ : Золотые страницы, 2002. – 88 с.

6. Этика и деонтология в фармации : метод. рек. к семинар. занятиям. отеч. и иностр. студ. спец. «Фармация» / З. Н. Мнушко, Н. Н. Слободянюк, З. Р. Сафиулина и др. – Х. : НФаУ, 2009. – 112 с.

7. Ethics and deontology in pharmacy : texts of lectures // I. V. Sofronova, V. V. Malyi, I. V. Timanyuk, M. N. Kobets – Kharkiv : NUPh, 2015. – 68 p.

8. Ethics and deontology in pharmacy: meth. recom. for seminar classes / V. V. Malyi, I. V. Timanyuk, Z. R. Safiulina – Kh. : NUPh, 2015. – 50 p.

Допоміжна

1. Котвіцька, А. А. Дослідження впровадження етичного кодексу фармацевтичних працівників України у практичну діяльність / А. А. Котвіцька, І. О. Сурікова, Н. Б. Гавриш // Соціальна фармація в охороні здоров'я. – 2015. – № 1. – С. 45-52.

2. Котвіцька, А. А. Ретроспективний огляд формування моральних принципів медичної та фармацевтичної етики / А. А. Котвіцька, Н. В. Чмихало // Менеджмент та маркетинг у складі сучасної економіки, науки, освіти, практики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. 27-28 берез. 2014 р., м. Харків. - Х. : Вид-во НФаУ. – 2014. – С. 101-103.

3. Малец Л. Корпоративная этика: практические рекомендации для лидера // Персонал. –2001. – № 2 (62). –С.72–73.

4. Менабде Н., Егоренкова Е., Надлежащая аптечная практика (НАП) в общественной и больничной аптеках / Н. Менабде, Е. Егоренкова //Провизор. – 1999.– № 18.– С. 26–28.

5. Мешковский А.П. ВОЗ о роли фармацевтов /А.П. Мешковский //Фарматека. – 1999.– № 6.– С.3–5.

6. Мнушко З.Н., Сафиулина З.Р., Пестун И.В., Оккерт И.Л. Знание профессиональной этики и деонтологии – составляющая успеха в деятельности провизора // Провизор. – 2011. – № 6. – С. 30 – 35.

7. Носик О. М. Вплив корпоративної культури на ефективність функціонування підприємства / О. М. Носик, Г. Д. Буніна // Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку : матеріали доп. IV наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Харків, 3 листоп. 2015 р. – Х. – 2015. – С. 22-23.

8. Пашков В.М. Загрози у галузі охорони здоров'я. Господарсько-правова характеристика та класифікація //Еженедельник АПТЕКА.– 2007.– №29 (600).– С. 98–99.

9. Провізор як провідник принципів біоетики у фармацевтичній практиці /О.М. Грищенко, В.Л.Кулініченко, О.М.Тернова, В.І.Тодорова //Фармац. журн. –2003. –№ 4. – С. 46–50.

10. Сафиулина З.Р., Мнушко З.Н., Тиманюк И.В. Современные проблемы создания и использования торговых наименований лекарственных препаратов /З.Р. Сафиулина, З.Н. Мнушко, И.В. Тиманюк //Менеджмент та маркетинг у складі сучасної економіки, науки, освіти, практики: Матеріали Міжнародної науково-практичної Internet-конференції (м. Харків, 28 – 29 березня 2013 р.) – Харків. – 2013. – С. 256 – 262.

11. Фармацевтическая опека – важнейший аспект клинической фармации /И.А. Зупанец, В.П.Черних, С.Б. Попов, Н.В. Бездетко // Провизор.–2000.–№ 11.– С. 6–7.

12. Фармацевтичне право як базова основа вдосконалення соціальних і морально-етичних правовідносин між лікарем, хворим і провізором у фармацевтичному бізнес середовищі /В.О.Шаповалова, З.С. Галаван, С.І. Зброжек, В.В. Шаповалов, Л.О. Гуторова //Фармац. журн. –2006. –№ 2.–С. 33–38.

13. Ходаковская Ю. Стандарты – элемент вашего бренда //Фармvivat.– 2006.– №3.– С.4–5.

14. Чебаненко Н. Тандем “продавец – покупатель”: секреты успешных продаж //Фармvivat. – 2006. – № 2. – С.9–10.

17. Інформаційні ресурси

1. Журнал « Маркетинг и реклама» - www.mr.com.ua/o-zhurnale.html
2. Журнал «Вісник фармації» - www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem.../index.html
3. Журнал «Провизор» - www.provisor.com.ua/
4. Маркетинг газета - <http://www.uam.in.ua/rus/projects/marketing-newspaper/arhive.php>
5. Маркетинговые исследования в Украине - marketing-research.in.ua
6. Наукова бібліотека - <http://lib.nuph.edu.ua;>
1. Освіта в Україні - www.osvita.com.ua/universities/
7. Офіційний веб-портал Вкеровної Ради України - <http://zakon.rada.gov.ua>
8. УАМ: Журнал «Маркетинг в Україні» - uam.in.ua/rus/projects/marketing-in-ua/
9. Фармацевтичний журнал: науково-практичний журнал - www.nbu.gov.ua/old_jrn/Chem.../index.html
10. Центр дистанційних технологій НФаУ - pharmel.Kharkiv.edu.